३) अभयदाणं

हा उतारा हरिभद्रसूरींच्या ‘समराइच्चकहा’ या ग्रंथातून घेतला आहे. आचार्य हरिभद्रसूरी हे जैन आगमग्रंथांचे प्रसिद्ध टीकाकार असून ते इ.स. ८ व्या शतकात होऊन गेले. त्यांनी संस्कृत व प्राकृत अशा दोन्ही भाषांमध्ये ग्रंथ रचले. चित्तोड येथे राहणाऱ्या हरिभद्र यांनी जिनदत्तांजवळ दीक्षा घेतली. ‘समराइच्चकहा’ (समरादित्यकथा) ही त्यांची उत्कृष्ट धर्मकथा आहे. यामध्ये राजा समरादित्य आणि प्रतिनायक अग्निशर्मा यांच्या नऊ जन्मांची (भवांची) कथा आहे.

साहित्यकारांनी प्राकृत ग्रंथांमध्ये श्रावक किंवा गृहस्थांसाठी आहारदान, औषधदान, ज्ञानदान, अभयदान अशी चार प्रकारची महत्त्वाची दाने सांगितली असून त्यापैकी अभयदान हे सर्वात श्रेष्ठ आहे, हे या वेच्यात सांगितले आहे. फाशीसाठी नेल्या जात असणाऱ्या चोराला पाहून राणीला वाईट वाटते. राणी, चोराला अभयदान देण्याची, राजाला विनंती करते व तिच्या विनंतीमुळे पुढे काय घडले हे या कथेमध्ये दिले आहे.

अत्थि इहेव बंभउरं णयरं। तत्थ कुसद्धओ राया रज्जं करेइ। तस्स कमलुया महादेवी, तारावलि-प्पमुहाओ अण्ण-देवीओ। अण्णया राया वायायणोवविट्ठो समं कमलुया-पमुहाहिं चउहिं अग्गमहिसीहिं अक्ख-जूय-विणोएण चिट्ठइ। तओ अणेय-कसा-घाय-दूमिय-देहो बद्धो रज्जूए दंडवासिएण आणिओ तक्करो। भणियं च णेण- ‘देव, कयमणेण परदव्वावहरणं।’

राइणा भणियं- ‘वावाएहि एयं।’

पयट्टाविओ दंडवासिएण वज्झ-भूमिं। तओ पाण-वल्लहयाए अवलोइऊण दीण-वयणेण तीए दिसाए अक्कंदियमणेण- ‘अहो, पढम-चोरकारी असंपत्त-मणोरहो वावाइज्जामि अहण्णो।’

एयमायण्णिऊण सोगियाओ देवीओ। विण्णत्तो ताहिं राया- ‘अज्जउत्त, मा असंपत्त-मणोरहो वावाइज्जउ। अज्जउत्त-पसाएण किं पि करेमो एयस्स।’

अणुमअं राइणा, भणियं- ‘करेह।’

तओ एगीए मोयाविऊण अब्भंगाविओ सहस्सपागेण, मद्दाविओ सप्पओयं, ण्हाविओ गंधोयगाहिं, दिण्णं च खोम-जुयलं। लग्गा दस-सहस्सा। भणिओ य तीए- ‘एत्तियगो मे विहवो।’

अण्णाए काराविओ आसव-पाणं, भक्खाविओ विलंके, विलिंपाविओ जक्ख-कद्दमेणं, दिण्णं च कडि-सुत्तयं। परिच्चाओ वीसं सहस्साइं। भणिओ य तीए- ‘एत्तियगो मे विहवो।’

अण्णाए भुंजाविओ कामियं, पायाविओ दक्खा-पाणगाइं, भूसाविओ दिव्वाहरणेहिं, दिण्णं च तंबोलं । लग्गो एत्थ लक्खो । भणिओ य तीए- ‘एत्तियगो च्चिय मे विहवो’ ।

मउलिया कमलुया। भणिया णरिंदेण- ‘ण देसि तुमं किं चि?’

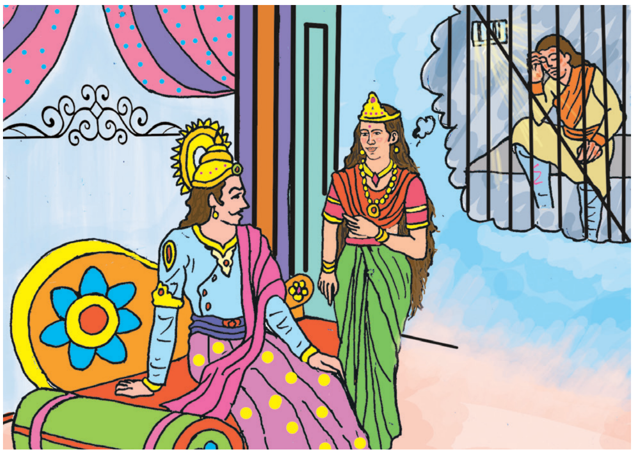

तीए भणियं ‘अज्जउत्त, णत्थि मे विहवो एयस्स सुंदरयर-दाणे।’

राइणा भणियं- ‘जीवलोय-सार-भूया मे तुमं। पहवसि ममं पाणाणं पि। ता कहं णत्थि?’

तीए भणियं- ‘अज्जउत्त, महा-पसाओ। जइ एवं, ता देमि किंचि अहं अज्जउत्ताणुमईए।’

राइणा भणियं- ‘एवं करेहि।’

भणिओ य कमलुया-देवीए चोरो- ‘भद्द, दिट्ठो तए अकज्ज-बीय-तरु-कुसुमुग्गमो।’

तेण भणियं- ‘सामिणि, सुट्ठु दिट्ठो। अओ चेव संजाय-पच्छायावो विरओ अहं जावज्जीवमेवाकज्जायरणस्स।’

देवीए भणियं- ‘जइ एवं, ता दिण्णं मए इमस्स अभयं।’

राइणा भणियं - ‘सुदिण्णं।’

हरिसिओ चोरो, मोइयं सुंदरयरं ति।

परितुट्ठा कमलुया। हसिअं सेस-देवीहिं। महादेवीए भणियं- ‘किमिमिणा हसिएण?’ एयं चेव पुच्छइ ‘किमेत्थ सुंदरयरं?’ ति।

पुट्ठो चोरो। भणियं च णेण- ‘मरण-भयाहिभूएण ण णायं मए सेसं ति ण याणामि विसेसं। संपयं पुण सुहिओ म्हि।’

‘एवमेयं’ ति पडिवण्णं सेस-देवीहिं।

सद्दत्था

तारावलिप्पमुहाओ – तारावली ज्यात मुख्य आहे (अशा राण्या)

अण्णदेवीओ – इतर राण्या

अण्णया – एकदा

वायायणोवविट्ठो – खिडकीपाशी बसलेला

अग्गमहिसीहिं (समं)– पट्टराण्यांसह

अक्खजूयविणोएण – फाशांनी द्यूत खेळून मनोरंजन करीत असताना

अणेयकसाघायदूमियदेहो – चाबकाच्या (कसा) अनेक तडाख्यांनी (आघात) ज्याच्या शरीराला दुखापत (दूमिय) झाली आहे असा (देह असलेला चोर)

दंडवासिएण – कोतवालाने, फौजदाराने

तक्करो – चोर

पयट्टाविओ– वळविले, प्रवृत्त केले

पाणवल्लहयाए – प्राण/जीव प्रिय असल्याने

अक्कंदियं – आक्रोश केला, हंबरडा फोडला

असंपत्तमणोरहो – ज्याच्या इच्छा पूर्ण झालेल्या नाहीत असा

वावाइज्जामि – मी ठार मारला जात आहे

वावाएहि – ठार करा

वज्झभूमिं – फाशी देण्याची जागा

अहण्णो – कमनशिबी, हतभागी, दुर्दैवी

आयण्णिऊण – ऐकून

सोगियाओ – दु:खी झाल्या

विण्णत्तो – विनविले

अज्जउत्तपसाएण – आर्यपुत्रांच्या कृपेने, प्राचीनकाळी स्त्रिया पतीला संबोधून ‘अज्जउत्त’ असे म्हणत असत

अणुमअं – परवानगी दिली

मोयाविऊण – मुक्तता करून

अब्भंगाविओ सहस्सपागेण – हजार औषधींनी तयार केलेले तेल त्याला चोपडवून घेतले.

मद्दाविओ सप्पओयं – शास्त्रशुद्ध पद्धतीने मालीश करविले

ण्हाविओ – स्नान घालायला लावले

गंधोयगाइहिं – सुगंधी पाणी इत्यादीने

खोमजुयलं – रेशमी वस्त्रांची जोडी, उत्तरीय व अधोवस्त्र अशी जोडी

लग्गा दससहस्सा – दहा हजार (नाणी) लागले / खर्च झाला, ‘लग्ग’चा प्रयोग मराठी प्रमाणे आहे

एत्तियगो – एवढा, एवढे, एवढी

विहवो – वैभव, ऐश्वर्य

काराविओ – करविले

आसवपाणं – फळांचा रस इत्यादी, कदाचित् या ठिकाणी औषधी काढा असाही ‘आसव’चा अर्थ असू शकेल

विलंके– औषधीगुणयुक्त भोजन

विलिंपाविओ – लेप लावविला

जक्खकद्दमेण – एक प्रकारच्या औषधी सुगंधी लेपाने - कापूर, अगरू, कस्तूरी आणि कंकोल हे समभाग घेऊन तयार केलेला लेप किंवा मलम

कडिसुत्तयं – कडदोरा, करदोटा, करदोडा
परिच्चाओ – व्यय केले, खर्च केले
भुंजाविओ – जेवण/भोजन करविले
पायाविओ – प्यायला दिले, पिण्यास द्यायला लावले.
दक्खापाणगाइं – शक्तिवर्धक पेये इ.(द्राक्षे इ. पासून तयार केलेले)
भूसाविओ – अलंकृत केले, सजविले, सजवायला लावले (सांगितले)
दिव्वाहरणेहिं – उत्तम दागिन्यांनी
लक्खो – एक लाख (नाणी)
पहवसि – अधिकार गाजवतेस
अणुमईए – परवानगीने
अकज्जबीयतरुकुसुमुग्गमो – अयोग्य कृत्यरूपी बीजातून उगवलेल्या झाडावर उत्पन्न झालेले फूल
सुट्ठु – चांगल्या प्रकारे
संजायपच्छायावो – ज्याला पश्चात्ताप झालेला आहे असा तो
विरओ – परावृत्त झाला आहे असा
जावज्जीवं – जिवंत असेपर्यंत, तहहयात
मोइयं सुंदरयरं ति – चांगल्या प्रकारे सुटका झाली म्हणून
परितुट्ठा – संतुष्ट झाली
याणामि – जाणतो
सुहिओ – सुखी, समाधानी
पडिवण्णं – कबूल केले, मान्य केले

सज्झाओ

१) माध्यम भाषेत भाषांतर करा.

१) अत्थि इहेव ...... परदव्वावहरणं।'
२) अण्णाए भुंजाविओ ...... एयस्स सुंदरयर-दाणे।'
३) परितुट्ठा कमलुया ...... सुहिओ म्हि।'

२) एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

१) राजाच्या नगरीचे नाव सांगा.
२) चोराची विशेषणे सांगा.

३) संदर्भासहित स्पष्टीकरण करा.

१) 'भद्द, दिट्ठो तए अकज्ज-बीय-तरु-कुसुमुग्गमो।'
२) कयमणेण परदव्वावहरणं ।
३) ता देमि किंचि अहं अज्जउत्ताणुमईए।

४) कंसातील योग्य शब्द निवडून रिकाम्या जागा पूर्ण करा.

१) बंभउरं णयरं, तत्थ ..... राया रज्जं करइ। (कुसद्धओ, पालओ)
२) पयट्टाविओ ..... वज्झ-भूमिं। (दंडवासिएण, रक्खएण)
३) तओ एगीए मोयाविऊण .... सहस्सपागेण । (अब्भंगाविओ, ण्हावाविओ)
४) अज्जउत्त, णत्थि मे विहवो एयस्स सुंदरयर-.....। (दाणे, आसणे)

५) कारणे लिहा.

१) फौजदाराने चोराला पकडले –
२) दु:खी राण्यांनी चोराला न मारण्याची विनंती केली–

६) एका शब्दात उत्तरे लिहा.

१) राजाला ज्यांनी विनंती केली त्या –
२) ज्याच्या इच्छा पूर्ण झाल्या नव्हत्या तो –

७) समास सोडवा.

१) अणेयकसाघायदूमियदेहो –
२) परदव्वावहरणं –
३) वज्झभूमिं –
४) अकज्जबीयतरुकुसुमुग्गमो –

८) प्रत्येकी दोन प्राकृत समानार्थी शब्द द्या.

१) राया –
२) तक्करो –
३) वल्लहो –
४) कुसुमं –
५) साहू –
६) अग्गमहिसी –
७) तुट्ठ –
८) विरओ –

९) प्राकृत विरुद्धार्थी शब्द द्या.

१) सुंदर –
२) मलिण –
३) इत्थि –
४) कज्ज –
५) भय –
६) सुगंध –

१०) रूपे द्या.

१) बंभउर – प्रथमा बहुवचन –
२) राया – तृतीया एकवचन –
३) एग – स्त्रीलिंगी पंचमी एकवचन –
४) कद्दम – सप्तमी एकवचन –
५) महादेवी – षष्ठी एकवचन –
६) चोर – सप्तमी बहुवचन –
७) मणोरह – तृतीया बहुवचन –
८) रज्जु – द्वितीया एकवचन –

११) खालील कोष्टक पूर्ण करा.

शब्द	मूळशब्द	लिंग	वचन	विभक्ती
णयरं				
कुसद्धओ				
देवीओ				
अग्गमहिसीहिं				
रज्जूए				
ताहिं				
खोमजुयलं				
मे				
तुमं				
पाणाणं				
अहं				
सामिणि				
चउहिं				
देवीहिं				

शब्द	मूळधातू	पुरुष	वचन	व्याकरण
करइ				
अत्थि				
पयट्ठाविओ				
वावाएहि				
मोयाविऊण				
अवलोइऊण				
वावाइज्जउ				
ण्हावाविओ				
काराविओ				
देसि				
पहवसि				
करेहि				
भणियं				
दिट्ठो				
परितुट्ठा				

१२) संधी सोडवा.

एयमायण्णिऊण	
अक्कंदियमणेण	
अज्जउत्ताणुमईए	
कुसुमुग्गमो	
जावज्जीवमेवा- कज्जायरणस्स	
किमिमिणा	
किमेत्थ	
सुहिओम्हि	
मरणभयाहिभूएण	
वायायणोवविट्ठो	

❀❀❀